

6. Opinion on the law on the Constitutional Court of the Republic of Georgia (J. Zlinsky) // [www.venice.coe.int/docs/1995/CDL\(1995\)078](http://www.venice.coe.int/docs/1995/CDL(1995)078).
7. Opinion on the reform of Constitutional Justice in Estonia (S. Bartole & H. Steinberger) // [www.venice.coc.int/docs/1998/CDL\(1998\)059](http://www.venice.coc.int/docs/1998/CDL(1998)059)
8. Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court and Corresponding Amendments of the Constitution of the Republic of Moldova, adopted by the Commission at its 51st Plenary Session (Venice, 5-6 July 2002) // [www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD\(2002\)016](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD(2002)016).
9. Opinion on the Law on the Constitutional Court of Ukraine // [www.venice.coc.int/docs/1997/CDL\(97\)18rev](http://www.venice.coc.int/docs/1997/CDL(97)18rev)
10. Заява Венеціанської Комісії стосовно призначення суддів Конституційного Суду України // zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_660&p=1216293866614068
11. Decisions of constitutional courts and equivalent bodies and their execution: Report adopted by the Commission at its 46th plenary meeting (Venice, 9-10 March 2001) // [www.venice.coc.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)009](http://www.venice.coc.int/docs/2001/CDL-INF(2001)009)
12. Штайнбергер Г. Модели конституционной юрисдикции. — Страсбург: Изд-во Совета Европы, 1993. — 52 с.
13. Cooperation with Constitutional Courts // www.venice.coe.int/site/main/Constitutional_Justice_e.asp

УДК 343.12(477)

О. І. Коровайко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 299 КПК УКРАЇНИ ЩОДО СПРОЩЕНОЇ ПРОЦЕДУРИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню та порядку їх дослідження у кримінальному процесі під час судового слідства має виключно суттєве (важливе) значення для постановлення законного і обґрунтованого вироку у справі, оскільки за загальним правилом, яке вписано законодавцем у ст. 323 КПК України, вирок суду ґрунтується лише на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні. Сам же порядок визначення обсягу доказів зазначений ст. 299 КПК України в редакції від 29.06.2001 р. і є новелою в сучасному кримінально-процесуальному законодавстві стосовно можливого скороченого дослідження доказів у кримінальній справі за певних умов, а саме, коли:

- 1) проти цього не заперечують учасники судового розгляду;
- 2) є ствердна відповідь на питання, яке з'ясовує суд — чи правильно розуміє підсудний та інші учасники процесу зміст фактичних обставин справи, які ніким не оспорується, розмір цивільного позову;
- 3) чи немає сумнівів у добровільності та істинності їх позицій;
- 4) обов'язковість роз'яснення про позбавлення права зазначених осіб при таких обставинах оспорювати ці обставини та розмір цивільного позову в апеляційному порядку.

У вітчизняному законодавстві, зокрема у ст. 32 КПК України, доки немає терміна, який відокремлював би спрощений розгляд кримінальної справи від звичайного. У повсякденному вживанні розгляд кримінальних справ за ч. 3 ст. 299 КПК України юристи-практики називають «спрощена» або «скорочена» форма розгляду кримінальної справи, або ж *спрощений (скорочений) порядок дослі-*

дження доказів у справі. У КПК Російської Федерації такий порядок одержав назву «особливого порядку розгляду кримінальної справи» (ч. 1 ст. 314 КПК РФ). Тому, на наш погляд, доцільно було б на законодавчому рівні надати визначення особливому порядку розгляду кримінальних справ за спрощеною формою відповідно до ч. 3 КПК України та закріпити цю назву в Кримінально-процесуальному кодексі, оскільки кожен інститут права має мати свою власну назву.

У проекті нового КПК України ст. 387 майже повністю повторює зміст нині чинної ст. 299 КПК України.

Зважаючи на значимість висвітлення аспекту щодо застосування спрощеної форми судового розгляду в правозастосовчій діяльності, спробуємо відобразити деякі напрямки щодо практичного застосування інституту дослідження доказів у цій частині.

Основною метою законодавця при внесенні змін до чинного КПК України, а саме запровадження в дію в цілому ст. 299 КПК України був намір реалізувати при здійсненні кримінального судочинства принцип диспозитивності судового розгляду, який визначений у ст. 16-1 КПК України щодо рівності прав і свобод для сторін судового процесу у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом, а також надання суду можливості таким чином для більш оперативного, в розумні строки, за умови дотримання вимог ч. 3 ст. 299 КПК України розгляду кримінальних справ.

На прикладі роботи Новокаховського міського суду Херсонської області, який протягом останніх років працював із значним середньомісячним навантаженням судових справ (у 2002 р. реальне середньомісячне навантаження судових справ на одного суддю становило 132 одиниці, у 2003 р. — 396,1, у 2004 р. — 274,5 одиниці, за 9 місяців 2005 р. — 266,5 одиниці), слід зазначити, що за майже п'ятирічний термін свого існування новела кримінально-процесуального законодавства України стосовно спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ виявилася досить прогресивною і одержала широке застосування в судовій практиці.

Так, узагальнюючи правозастосування при розгляді кримінальних справ норми ч. 3 ст. 299 КПК України у Новокаховському міському суді за період з червня 2001 р. по листопад 2005 р., наводимо такі статистичні дані:

	Всього розглянуто	З них в порядку, передбаченому ст. 299 ч. 3 КК України	У відсотковому відношенні
2-ге півріччя 2001 року	197	26	13,2%
2002 рік	441	172	39%
2003 рік	431	306	71%
2004 рік	555	285	51,4%
11 місяців 2005 року	558	306	54,8%

Загальна кількість розглянутих кримінальних справ за період 2001 рік — 11 місяців 2005 року становить 1053 справи. З них за зазначений період в порядку ч. 3 ст. 299 КПК України найбільше розглянуто справ за складами злочинів:

- за ст. 309 КК України — 258 справ;
- за ст. 263 КК України — 211 справ;
- за ст. 185 КК України — 187 справ;
- за ст. 296 КК України — 87 справ;
- за ст. 164 КК України — 67 справ;
- за ст. 186 КК України — 31 справа;
- за ст. 307 КК України — 21 справа;
- за ст. 122 КК України — 16 справ;
- за ст. 286 КК України — 15 справ;
- за ст. 191 КК України — 14 справ;
- за ст. 213 КК України — 14 справ;
- за ст. 289 КК України — 12 справ;
- за ст. 204 КК України — 10 справ;
- за ст. 190 КК України — 10 справ.

Крім того, відповідно до проведеного узагальнення судової практики Новокаховського міського суду встановлено, що незначний відсоток кримінальних справ, розглянутих у порядку ст. 299 ч. 3 КПК України, оскаржується в апеляційному порядку, що свідчить про ефективність та якість судового розгляду, а також практично вказує на доцільність впровадження в судову практику вказаної норми.

З огляду на стан здійснення судочинства у кримінальних справах у Новокаховському міському суді можна припустити, що таким же чином відбувається судова практика і в інших судах України, тобто поступово спостерігається тенденція щодо більш широкого застосування норми ч. 3 ст. 299 КПК України при розгляді кримінальних справ, що свідчить про можливість у подальшому виділення та законодавчого закріплення у кримінально-процесуальному законодавстві України певного інституту кримінально-процесуального права — сукупності правових норм, які будуть регулювати процедуру розгляду та вирішення кримінальних справ за спрощеною формою дослідження доказів.

Таким чином, наведені статистичні дані на прикладі лише одного суду підтверджують об'єктивну необхідність існування норми закону, передбаченої ч. 3 ст. 299 КПК України. У значній кількості справ за певних умов набувається можливість втілювати у життя вимоги щодо оперативності, у розумні строки здійснення правосуддя у кримінальних справах, і в подальшому, якщо це буде підтримано на науково-практичному рівні, після детального вивчення практики застосування спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ в інших судах держави, на наш погляд, доцільно було б виділити із загальної норми кримінально-процесуального законодавства, яка визначає порядок дослідження доказів у справі (на теперішній час — це ст. 299 КПК України), спеціальну норму, яка б більш широко регламентувала саме аспект досліджен-

ня доказів за спрощеною формою судового розгляду та більш детально регламентувала процесуальний порядок розгляду такої категорії кримінальних справ.

Щодо теоретичних аспектів зазначеного питання, які могли б знайти втілення у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві на законодавчому рівні, не претендуючи на їх безспірність, пропонуємо виділити таке.

Так, ч. 5 ст. 299 КПК України передбачено, що допит підсудного провадиться обов'язково, якщо тільки він не відмовляється від дачі показань.

Згідно зі ст. 301-1 КПК України у разі, коли відповідно до ч. 3 ст. 299 КПК України суд обмежує дослідження фактичних обставин справи допитом підсудного, він після допиту останнього виконує вимоги ст. 317 КПК щодо закінчення судового слідства і переходить до судових дебатів.

Таким чином, законодавець закріпив, що, як мінімум, суд обов'язково проводить допит підсудного і після цього, якщо виявить недоцільним дослідження інших доказів, переходить до судових дебатів.

Про обов'язковий допит потерпілого при спрощеній формі судового розгляду мова у чинному КПК не йде. Тобто при спрощеній формі судового розгляду суд може допитати потерпілого лише якщо вважатиме це за потрібне. Аналогічна ситуація має місце і в кримінально-процесуальному кодексі Російської Федерації і це викликає певну критику серед юристів — практиків та та науковців. Так, відповідно до деяких російських правників у вирокі суду мають бути відображені показання підсудного, потерпілого із посиланням на клопотання, що заявлялися, інші докази, які не досліджувалися в суді, не можуть бути відображені у вирокі».

Виходячи із змісту ч. 3 ст. 299 КПК України при спрощеній формі судового розгляду обов'язково повинно бути досліджено питання стосовно розміру цивільного позову і з'ясовано: чи оспорується цей розмір учасниками процесу.

На нашу думку, вирішення питання щодо розміру цивільного позову та обсягу позовних вимог, які підлягають задоволенню, неможливо без врахування думки потерпілого, тому потерпілий у будь-якому випадку має дати свої пояснення у справі, зокрема щодо обставин вчиненого злочину, підстав та змісту позовних вимог.

У судовій практиці виникають випадки, коли підсудний, при роз'ясненні йому права щодо застосування ч. 3 ст. 299 КПК України, фактично повністю визнає всі обставини справи та розмір цивільного позову в частині заподіяної матеріальної шкоди, яка є безпосереднім наслідком скоєного злочину, проте повністю або частково не визнає моральної шкоди. В такому випадку було б доцільним внести зміни до ч. 3 ст. 299 КПК України, які б давали право суду, за умови визнання підсудним усіх обставин скоєного злочину та цивільного позову в частині відшкодування матеріальної шкоди, застосувати дану норму, визначаючи окремо розмір моральної шкоди у вирокі суду та за умови обґрунтування потерпілим в судовому засіданні доведеності певного розміру моральної шкоди.

Доцільно було б на законодавчому рівні також надати суду право на власний розсуд, після вирішення питання про застосування ч. 3 ст. 299 КПК Украї-

ни, у разі виникнення необхідності, з урахуванням певних обставин справи в ході судового слідства самостійно вирішувати питання про часткову зміну щодо обсягу доказів, які мають бути дослідженні (наприклад, допитати одного або декількох свідків із загальної кількості, зазначеної в обвинувальному висновку, дослідити окремі матеріали справи тощо) за умови, якщо проти цього не заперечують учасники процесу.

На нашу думку, проведення судового слідства без допиту потерпілого дещо порушує права потерпілого, передбачені кримінально-процесуальним законодавством України, та суперечить принципам змагальності та диспозитивності, передбаченим ст. 16-1 КПК України, оскільки у передбачених законом випадках функція обвинувачення покладається на потерпілого (зокрема, потерпілий вправі після зміни прокурором обвинувачення підтримувати обвинувачення у разі раніше пред'явленому обсязі відповідно до ч. 4 ст. 277 КПК України) і потерпілий має відстоювати в суді свою позицію.

Допит потерпілого в судовому засіданні про обставини злочину при спрощеній формі судового розгляду у певних випадках сприятиме примиренню підсудного з потерпілим, що може мати наслідком закриття кримінальної справи. При наявності певних обставин, участь в судовому слідстві потерпілого може спонукати підсудного до добровільного відшкодування заподіяної злочином шкоди ще в судовому засіданні, що є також позитивним моментом. Допит у судовому засіданні потерпілого, наприклад, похилого віку за обставинами злочину, вчиненого неповнолітнім, може мати певний психологічний, виховний вплив на підсудного, спонукати його до більш глибокого усвідомлення своєї вини тощо

Взагалі, відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав і обов'язків або при постановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий судовий розгляд, а вирішуючи кримінальну справу по суті, суд у будь-якому разі вирішує певні питання щодо прав потерпілого.

Пунктом 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 року № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих у кримінальному судочинстві», зазначено, що суди зобов'язані вживати всіх можливих заходів щодо забезпечення участі потерпілого в судовому засіданні, а розгляд справи у відсутності потерпілого без виклику його в судові засідання є істотним порушенням його процесуальних прав і може стати підставою для скасування вироку чи іншого судового рішення.

Таким чином, з метою унеможливлення судових помилок при вирішенні і розгляді кримінальних справ та постановленні в них судових рішень на законодавчому рівні доцільно розширити мінімальне коло фактичних даних, що підлягали б обов'язковому дослідженню при спрощеній формі судового розгляду, зазначивши у ч. 5 ст. 299 КПК України, що допит підсудного і потерпілого, якщо тільки вони не відмовляються від дачі показань, провадиться в обов'язковому порядку.

Відповідно до ст. 277 КПК України під час судового розгляду до закінчення судового слідства прокурор вправі змінити пред'явлене особі обвинувачення. Прийшовши до переконання, що пред'явлене особі обвинувачення потрібно змінити, прокурор вносить постанову, в якій формулює нове обвинувачення та викладає мотиви прийнятого рішення.

У судовій практиці найчастіше трапляються випадки зміни прокурором обвинувачення, коли в постанові ставиться питання про застосування кримінального закону, який передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, чи про зменшення обсягу обвинувачення або коли органами досудового слідства діяння обвинуваченого помилково було кваліфіковане як закінчений злочин, в той час як насправді мав місце замах на злочин.

На нашу думку, при визнанні в судовому засіданні підсудним своєї вини за первісним обвинуваченням, внаслідок чого суд розпочав розгляд кримінальної справи за спрощеною формою, і якщо в ході судового слідства прокурором було змінено обвинувачення щодо підсудного і підсудний визнає свою вину у вчиненні злочину і за новим обвинуваченням, недопустимо повторно розглядати кримінальну справу за спрощеною формою, не досліджуючи докази у справі. Внаслідок неоднозначної позиції підсудного у такій кримінальній справі вирішення її без дослідження всіх фактичних обставин справи може призвести до судової помилки щодо кваліфікації дій винного у судовому вироку.

У будь-якому випадку, навіть при повному визнанні підсудним своєї вини у вчиненні інкримінованого йому злочину, при наявності у суду певних сумнівів щодо істинності позиції підсудного суд не може обмежуватися лише допитом підсудного і має дослідити всі наявні у справі докази, з метою уникнення безпідставного засудження невинних осіб.

Заслугує на увагу надання можливості суду застосування порядку дослідження доказів, передбачених ч. 3 ст. 299 КПК України, щодо багатоепізодних кримінальних справ з великою кількістю підсудних, коли більшість із них бажають спрощеного порядку дослідження доказів щодо цих підсудних і коли проти цього не заперечують інші учасники процесу (передбачити можливість виділення в окреме провадження справ щодо таких підсудних, з'ясовувати зазначене питання під час закінчення досудового слідства).

Слід також зазначити, що до теперішнього часу немає певних роз'яснень щодо однакового застосування судами України в судовій практиці норми ч. 3 ст. 299 КПК України, зокрема щодо процедури дослідження обмеженого кола доказів, доцільності або недоцільності обов'язкового допиту потерпілого, процесуального порядку складання судових рішень у таких справах тощо.

Так, положення ст. 334 КПК України щодо обов'язкового кола питань, які має зазначити суд у мотивувальній частині вироку, є дещо неузгодженим з процедурою складання вироків у справах, які розглянуті за спрощеною формою. Зокрема, мотивувальна частина такого вироку відрізняється від мотивувальної частини звичайного вироку, оскільки її зміст набагато коротший і не містить докази, на яких ґрунтується висновок суду щодо підсудного, адже та-

кий висновок, як правило, ґрунтується лише на визнанні підсудним своєї вини у вчиненні інкримінованого йому злочину.

Чинним КПК України передбачено два види вироку суду: обвинувальний або виправдовувальний (ст. 327 КПК України), причому зазначено, що обвинувальний і виправдовувальний вирок повинні бути мотивовані.

З огляду на новели кримінально-процесуального законодавства України щодо впровадження спрощеної форми розгляду кримінальної справи обвинувальний вирок суду можна поділити на два підвиди: вирок суду, постановлений внаслідок дослідження всіх доказів у справі, та вирок суду, постановлений за наслідками спрощеного розгляду кримінальної справи.

Оскільки мотивування цих видів обвинувального вироку відрізняється один від одного, на наш погляд, на законодавчому рівні доцільно закріпити ці відмінності і розробити єдині правила щодо внутрішньої побудови таких вироків з метою однакового застосування судами норм КПК України при їх складанні та оформленні.

На наш погляд, також доцільно було б запровадити на законодавчому рівні недопустимість повторного розгляду кримінальної справи за спрощеною формою, якщо після розгляду справи судом апеляційної інстанції вирок суду скасовано із направленням справи на новий судовий розгляд, незалежно від підстав скасування вироку.

Підводячи підсумки наведеного, слід зазначити, що будь-яке наукове дослідження, наукові пропозиції та розробки певних новел у вітчизняному законодавстві, які в свою чергу знайдуть втілення на законодавчому рівні, не можуть не нести в собі прогресивних змін на покращення здійснення судочинства і в будь-якому разі повинні служити зміцненню правової держави, полегшенню доступу до правосуддя, а також забезпеченню прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, інтересів суспільства і держави.

УДК 343.126

І. В. Гловюк

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА УЧАСНИКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ПОДАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ВЗЯТТЯ ПІД ВАРТУ

Дослідженням проблем, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, займалися такі вчені та практичні працівники, як Н. Глинська, Л. М. Давиденко, С. Давиденко, П. М. Каркач, В. Ключков, О. В. Кондратьєв, І. Курільчук, А. І. Литвинчук, В. І. Маринів, Т. М. Марітчак, Г. Мацьків, Г. Омеляненко, П. Пилипчук, О. І. Тищенко, В. Чабанюк, Л. Черечукіна, О. Г. Шило та інші. Однак деякі проблеми нормативного регулювання застосу-

© І. В. Гловюк, 2008